

Петар Д. ШЕРОВИЋ

ЦРКВА „РИЗА БОГОРОДИЦЕ” У БИЈЕЛОЈ*

Цркву »Риза Богородице« у селу Бијелој, у Боки Которској, ми смо, са свим старинама у њој, описали у »Гласнику Земаљског Музеја у Босни и Херцеговини« за годину 1920. св. 3. и 4, стр. 273.-294, али је потребно, да о истој кажемо још неколико речи.

У том нашем чланку рекли смо да се у великој ниши, још сачуване олтарске апсиде старе црквике, при којој је приграђена апсида данашње цркве, налази, и ако на жалост врло оштећена, слика неког епископа, према грчком запису крај исте, по имену Данила.¹ Из више разлога били смо мишљења да је то лик хумскога епископа Данила, који је седео на стонској епископској катедри од год. 1318. до год. 1325., када је постао архиепископом, и у чијој се епархији у средњем веку налазило и село Бијела. И ако је лик много оштећен (сачувана је

---

* Текст преузет из: *Гласник – Службени лист Српске православне патријаршије*, год. VI, бр. 24, Сремски Карловци 15. (28.) децембра 1925.

¹ Запис у три ретка крај лика Данилова ми смо читали: **ЄVЄЄЅІЄ Х(Р?)ІЄТ(АГ?)ІАНОЄ ДАЊІАЛ О ЄПІЄКОПОЄ.**

Ову је цркву у кратко описао и пок. Младен Црногорчевић у листу „Просвета” за год. 1896., који је излазио на Цетињу. Интересантно је, да он у том опису ни једном речју не спомиње лик Данилов, већ само каже, да „у средишњој олтарској ниши има натпис: **ЄVЄЄЅІЄ ХЄІ. ТІАΝΤΟЄ ДΑΜΙ · Ο ΕΠΙЄΚΟΠΟЄ** · што се, особито у погледу имена епископова, где је он слово **Н**, које је посве јасно, погрешно прочитао као **М**, а задња три слова сасвим испустио, с нашим читањем не слаже, јер, док ми мислимо, да име епископово треба да гласи Данил, код њега би требало очекивати, да гласи, можда, Дамјан.

У наведеном нашем чланку, који је штампан у Сарајеву год. 1920., поткрало се неколико штампарских погрешака у запису крај слике епископа Данила као и у записима на свицима, које држе у рукама св. архијереји То није никакво чудо, ако уважимо какве су биле штампарске прилике у оно доба и када писац сам није могао обавити коначну коректуру. Томе се је пак још мање чудити, кад видимо, да ни професору госп. Д-ру Л. Мирковићу, који је исте записе, да би растумачио одакле потичу навео у својој радњи „Црква Петковица” на стр. 132 и 133. „Гласника Српске правосл. Патријаршије” број 9. од 1. (14.) маја 1922. год, а који је сигурно био у бољем положају да коректуру обави, није успело, да их из наше радње тачно препише, већ му се увукло много погрешака, што се најбоље може констатовати, када једне с другима упоредимо од речи до речи.

Ми смо те записе, истина, исписали фрагментарно, а то баш с тога, што су на више места јако оштећени, а нисмо их могли попунити, јер нисмо имали при руци сликарске светогорске књиге, до које је данас врло тешко доћи. Али, ако смо их с наведеног разлога и преписали фрагментарно и нејасно, не може се рећи, да су преписани погрешно, него дословно тачно, те су, ако изузмемо само две три штампарске погрешке, тако и отштампани. О томе смо се уверили, када смо записе поново прегледали. Али и ако се понека слова или целе речи ту не слажу с оним, како је навео госп. Др. Мирковић, ми смо ипак мишљења, да је сликар ту хтео навести оне молитве и возгласе, како он тврди.

Госп. проф. Д-р В. Ћоровић описујући на стр. 221. „Старинара” за год. 1922. слику свете евхаристије (где св. архијереји стоје око Агнеца и служе литургију) у олтару цркве манастира Завале у Херцеговини, спомиње у белешци 42. испод текста исту слику у другим неким црквама, па и ову у Бијелој, али је потпуно нетачно називље „причешће апостола” замењујући сасвим погрешно слику причешћа св. апостола, која се налази у многим, особито већим, црквама. (где су престављени св. апостоли, како прилазе Христу, који их причешћује својим телом и крвљу), са сликом св. евхаристије, где су обично престављени свети архијереји из прва четири века, где служе литургију, а међу којима нема ни у Завали, ни у Бијелој ниједног апостола, али се у Завали, што је мало необичније, међу њима налази св. Сава српски.

само глава до уста, а и она је на више места оштећена), ипак се на истоме распознају седа коса и седи бркови, и види се, да нема нимба око главе.²

У књизи »Стари српски споменици у јужној Србији«, која је прошле године изашла и чији је предговор написао проф. Др. Влад. Р. Петковић на стр. 44. налази се и лик архиепископа Данила II који је подигао у Патријаршији цркву Богородице и припрату. На овој је слици Данило представљен као још доста млад човек са дугом, не седом, брадом и тонзуром³ на глави. У Патријаршији је сачуван и још један лик архиепископа Данила II, а то је онај, који спомиње Геддеон Јуришић на стр 98. своје књижице »Дечански Првенац«, Нови Сад год. 1852. Оба ова лика у Патријаршији међу собом су потпуно једнака.⁴

Очито је да се лик, који се налази у цркви у Бијелој, не слаже са ликовима архиепископа Данила II у Патријаршији. Ако бисмо ликове архиепископа Данила II у Патријаршији сматрали његовим верним портретима, дошли бисмо до закључка, да лик у цркви у Бијелој или није у опште његов лик, или ако је, онда то не би могао бити његов верни лик. Морали бисмо помислити да га је сликар насликао онако из памети и да га уопште није ни познавао. Онда би можда била још једна потврда више да се епископ Данило, како неки мисле,⁵ само називао хумским епископом, а да је живео удаљен од своје епархије, већином на краљевском двору, или у Светој Гори. Да бисмо пак могли боље расветлити ово питање и утврдити, да ли је Данило II могао бити сед, док је био стонским епископом, односно да ли је као архијепископ могао бити, како је представљен у Патријаршији дуге, не седе браде, треба да се позабавимо мало поближе његовим животописом.

Година његова рођења није, на жалост, позната. Само се зна да је као младић дошао на двор краља Милутина (1282-1321.) и да је одатле побегао у манастир Кончулу, где је био пострижен некако у време архиепископа Јевстатија II (1292-1309).⁶ Даље је познато, да је, као хилендарски игуман, јуначки бранио манастир од навале Каталонаца од год. 1305 до 1308. Год. 1312., у доба посредовања између краљева Милутина и Драгутина, био је већ постао бањским епископом. Ако помислимо према годинама које су се обично тражиле за давање епископског чина, да му је онда када је постао бањским епископом могло бити око 50 година, доћи ћемо до закључка да му је, када је постављен за епископа хумскога, могло бити већ преко 50 година.⁷ Лако је онда могао збиља бити сед и док је седио на стонској епископској катедри, као што видимо на слици у цркви у Бијелој, тим пре ако још узмемо да је ту насликан задњих година ње-

² Око глава свих светитељских ликова види се нимб, који је окружен са две оптоке и то: с поља белом, а изнутра црном.

³ У цркви у Бијелој рекло би се да лик епископа Данила није престављен с тонзуром. На лику архијеп. Данила у Патријаршији, где је приказан, како приноси цркву Богородици, упада у очи, да му је густа коса покрила чело које му с тога изгледа малено, док се на лику у Бијелој баш истаче високо чело, те се и по томе ове слике много разликују, па би се рекло да се не односе на исто лице.

⁴ Добротом госп. проф. Д-ра Влад. Р. Петковића, директора народног Музеја у Београду, ми смо видели у Музеју фотографски снимак и овог Данилова лика.

⁵ И. Руварац, О хумским епископима и херцеговачким митрополитима, Мостар 1900, Стр. 8; Милаш, Стон у средњијем вијековима, Дубровник 1913. стр. 57.

⁶ Даничић, Животи краљева и архијепископа српских. Написао архијеп. Данило и други. (Загреб 1866.) стр. 335.

⁷ Питање о годинама архијепископа Данила II опширније се третира (поглавито на основу резултата Љ. Ковачевића у „Годишњица Чупића” год. III. 1879. стр. 386. до 387) у радњи „Писма о српској књижевности” у листу „Ново Време”, Земун год. 1898, бр. 71 и 72. (од д-ра В. Николића), којом смо се и ми овде послужили.

гова управљања стонском епископијом. Па да је и млађи био и да му је, кад је био постављен бањским епископом, било чак испод четрдесет година, задњих година његова управљања српском архијепископијом, када га слика у Патријаршији приказује, морало му је бити преко шездесет год. Стога је необичније да у тим годинама није био сед.

Ако бисмо ликове у Патријаршији сматрали верним Даниловим портретима, пошто се пак слика у Бијелој не слаже с онима у Патријаршији, морали бисмо закључити да слика у цркви у Бијелој није епископа Данила хумскога. Тада бисмо и постанак старе бијелске цркве морали помакнути у још старије време, можда чак у доба пре светосавске српске цркве, у X или у XI век, када је данашње село Бијела могло бити под грчком архијепископијом у Драчу.⁸ Тада би оно у њој био представљен неки грчки епископ Данило, који је седео на једној од епископских столица, потчињених архијепископу драчкому. Тиме би наша потврду друга варијанта предања о постанку ове цркве, по којој би »српски цар Шћепан« (један од Немањића, а можда и сам Немања) био покљонио Бијељанима велику своту новаца да се на месту, где је већ постојала та мала црквица, сагради нова велика црква или манастир, а када је, након неколико времена, опет у Бијелу дошао и видео да нова црква није подигнута, да је проклео ондашње становништво.

Проматрајући изнутра стару олтарску апсиду при јачој светлости, констатовали смо да је повише велике нише била ипак представљена врло велика слика Богородице при мољењу раширеним рукама, где држи Христа на крилу. Ову смо слику Христа Младенца описали као посебну слику у наведеном нашем чланку у »Гласнику Зем. Музеја у Б. и Х.« за год. 1920, на стр. 285. Слика Богородичина, коју смо сада запазили, сасвим је оштећена, тако да јој се једва трагови распознају. С тога се при слабијој светлости чинило да је глава Богородице, која је посве кречом облепљена, са нимбом, који се једва распознаје, нека мандорла са засебном сликом повише описане слике Христове, док у ствари сачињава све исту слику.

Значајно је, да се бијељска црква, која је посвећена празнику Полагања Ризе Богородице (2. јула) назива каткада »Риза и Појас«⁹ и да слави као храмовску славу дан Полагања Појаса Богородице (31. августа). Судаћи пак по натпису на цркви манастира Заума на Охридском Језеру, и нека је гласовита црква »пресвете Богородице Захумске« била посвећена празнику Полагања Појаса Богородице.¹⁰ Српски кесар Гргур, син охридског господара Бранка, старијег сина Вука Бранковића, подигао је на Охридском Језеру, »појасни храм пресвете Богородице Захумске«, који је био живописан год. 1361, као успомену на ту светињу у Захумљу, старом завичају Бранковића. Није искључено, да је та гласовита »појасна« црква пресвете Богородице у Захумљу управо Богородичина катедрална црква епископа хумскога у Стону, чији је храм непознат,¹¹ јер се за св. Саву само каже, да је године 1219. поставио столицу хумског епископа »у Стоне, в храме пресветие Богородице«, ¹² а не наводи се поближе којем је догађају из живота или чудеса Богородичиних тај храм био посвећен. Пошто је познато, да се доњи

⁸ Ст. Станојевић, Борба за самосталност католичке цркве у Немањићској држави, стр. 17 (особито белешка 3 те стр. 18 и 19).

⁹ Српско-далматински Магацин за год. 1850, стр. 31.

¹⁰ Види натпис на манастиру св. Заум, задужбини кесара Гргура, који је објавио г. С. Краков у чланку: „Кроз Јужну Србију“ у београдском дневнику „Време“ од 12. јула 1924. год., стр. 4.

¹¹ В. Марковић, Православно монаштво и манастири у средњовековној Србији, стр. 75.

¹² Šafarik, Památky etc. 59, 69.

део Хума са Стоном обично називао Захумље, и стонска се Богородичина катедрална црква могла називати црквом пресвете Богородице захумске.

Свакако је вредно забележити да је у селу Бијелој, дакле у хумској епископији, у оно доба постојала црква посвећена Полагању Ризе Богородице, а тако и на другом месту на подручју исте епископије. Можда се то и онда замењивало, те да се црква »Риза Богородице« називала и »Појас Богородице«, као што се и данашња црква у Бијелој назива час »Ризом«, а час »Ризом и Појасом Богородице« и као храмовску славу слави и Полагање Појаса Богородице. Један од узрока овом замењивању налазимо и у тропару, који је заједнички и празнику Полагања Ризе Богородице и празнику Полагања Појаса, а у коме се помиње и Риза (хаљина) и Појас Богородичин. Према томе није искључено да је и помену-та гласовита црква »пресвете Богородице Захумске«, за коју држимо, да је могла бити у Стону, била можда посвећена Празнику Полагања Ризе Богородице, На сваки начин, при одређивању времена постанка бијељске цркве, не би требало испустити из вида ни помену-ту гласовиту »појасну« цркву у Захумљу, дакле у истој епархији, јер је сва прилика, да би у погледу времена њихова постанка међу њима могла постојати нека веза.